

D1. Niekoľko poznámok k tzv. morským národom.

Aktualizované 07/2023

Termín "morské národy", nevystihuje presne charakteristiku týchto udalostí a ani pôvod etníc, ktoré boli ich účastníkmi. Egyptské pramene píše jednak o "národoch zo severných krajín" (tj. severne od Egypta), o "národoch z ostrovov", ale tiež aj o "národoch z mora" (Šerden, Šekeleš, Akawaša); to je však skôr eufemistický výraz pre pirátov.

Už v Odyseji sa píše "o plavbe s bludnými lupičmi do egyptskej zeme".¹ S oslabením mocenského významu Kréty po roku 1450 BC,² ktorá sa dovtedy snažila aspoň čiastočne zabrániť pirátskym útokom v egejskej oblasti³ a tiež vďaka neexistencii významnejšej maritimnej vojenskej moci v nasledujúcom období vo východnom Stredomorí,⁴ došlo k nebývalému rozmachu pirátstva. A od tejto činnosti, bol len krôčik k lúpežným útokom na územia cudzích štátov.⁵ K takýmto útokom možno priradiť i činnosť dobrodruha Pijamarada a Atpu, vládcu v Millavande, vazala achchijavského kráľa, medzi rokmi 1295-1272 BC.⁶

Všeobecne vládne predstava, že aktivita "morských národov" sa sústreďovala nielen na oblasť východného Stredomoria, ale aj na celú egejskú oblasť a pôvod týchto pohybov sa kladie do Egeidy, alebo na Balkán, resp. až do oblasti Karpatskej kotliny. Avšak tak tomu úplne nebolo.

Je treba rozlišovať minimálne štyri etapy v období vystúpenia "morských národov", na konci 13. a začiatku 12. stor. BC. Predchádzali im však ešte nájazdy pirátov na stredomorské pobrežie Egypta a tiež i vo východnom Stredomorí. Tieto lupičské útoky v žiadnom prípade nesmieme vypustiť zo zreteľa, inak udalostiam v tejto dobe úplne neporozumieme.

¹ Odysea 17.425n

² Matthäus in: Jockenhövel 2012 str.278

³ Pax Cretica. Nemýliť si s thalassokraciou, čo v súvislosti s mýnojskou civilizáciou, je dnes už prekonaný termín.

⁴ Chetitská ríša kontrolovala iba územia svojej sféry vplyvu v pobrežnej oblasti južnej Anatólie, Sýrie a neskôr (14.-13. stor. BC) i Libanonu. A samozrejme i ostrov Cyprus. Aj tak však nedokázala zabrániť pirátskym útokom na územia svojich vazalov.

⁵ Bartoněk 1983 str.268

⁶ Pientka: Vyriešenie achchijavského problému (ďalej VAP). Pijamaradova hlavná aktivita (Lazpa, Viluša, Lukká, Íjalanda), sa dá klásť s najväčšou pravdepodobnosťou, ešte do doby, pred vojenským stretnutím Egyptanov a Chetitov, v bitke u Kádeša, teda medzi roky 1295-1275/4 BC.

Tou prvou etapou bolo obdobie vlády Merenptaha, keď v piatom roku jeho vlády (1207 BC),⁷ došlo k útokom na Egypt jak z Líbye, tak i z Kanaánu.⁸ Z líbyjskej strany okrem samotných Líbyjcov, sa jednalo aj o príslušníkov kmeňov, z ktorých niektorí predtým, mohli byť žoldnieri v cudzích službách,⁹ alebo

⁷ Už v 4. roku Merenptahovej vlády, vystúpili nepriateľsky voči Egyptu, "národy" z Líbye, Kanaánu a predovšetkým z Kúša v Núbii; na toto ťaženie Egypt vtedy dával najväčší dôraz /Pientka: V piatom roku vlády Merenptaha/.

⁸ O príčinách týchto útokov som sa už zmieňoval. Celá neskorá doba bronzová v južnom Kanaáne (Reten), je na rozdiel od Egypta, dobou úpadku. Prispeli k tomu i početné egyptské ťaženia do Sýropalestíny, chetitská expanzia, vystúpenie Habiru a boje jednotlivých mestských štátov proti sebe. Napokon v 13. stor. BC, došlo k rozpadu kanaánskeho systému mestských štátov a Palestína sa prepadla do politickej anarchie. Je to doba, na jednej strane neúmerného bohatstva úzkej skupiny ľudí a na druhej strane, obrovská chudoba väčšiny populácie. Došlo k trvalému poklesu počtu mestského obyvateľstva. Ustával centrálny riadený námorný obchod, čo uvrhlo hospodárstvo do chaosu /Dever 2010 str.196/. K tomu na konci 13. stor. BC, pristúpilo katastrofálne sucha a z neho prameniaca neúroda. Nemôžeme sa preto diviť ľuďom, či už z Líbye, alebo z Kanaánu, že sa chceli v Egypte, kde bol ešte relatívny dostatok potravín, usadiť aj s rodinami. Oni totiž už nemali čo stratiť; okrem svojich životov.

⁹ Lukká a Šerdeni v egyptskom a Lukká v chetitskom vojsku. Dokonca v amarnskej dobe, boli Šerdeni aj v službách kanaánskeho vládcu, Rib-Addi z Byblu. Zároveň niektorí príslušníci týchto kmeňov, boli v Egypte už pravdepodobne usadení ako civilisti (Turša). V podstate všetky etniká v tejto prvej etape (okrem Líbyjcov a Tereš - Turša), patrili k potomkom "nositeľov torkézov" /Pientka: VAP, pozn.249 a 476/. O určitej spriaznenosti medzi Akawaša, Šekeleš a Šerden svedčí aj to, že výhradne oni vystupujú v egyptských textoch ako "národy z mora" a jedine oni boli obrezaní.

Podľa Hérodota /Dejiny II.104/, obriezku prevádzali aj Féničania. Tí "Féničania", ktorí prišli s Kadmom do Boiótie, sa nazývali Gefýrania. O sebe tvrdili, že do Sýropalestíny prišli z východnej Afriky, z Eretie /Hérodotos: Dejiny V.57,58/. V Sýrii boli teda známi ako Gešúrania /Pientka: VAP; Dodatky: Dananijci a Féničania/. V dopise AhT 14 /CTH 214.12 C/ sa píše o ľuďoch mesta Kussurriya (Gessuri) a zároveň sa tam spomína i achchijavský kráľ.

Je teda pravdepodobné, že kmene ako Akawaša (zrejme Solymovia), Šerdeni a Šekeleš (všetko potomkovia "nositeľov torkézov"), prevzali obriezku od Gešúranov v Sýropalestíne a nie od Egyptčanov. Totiž obriezka mala svoje korene vo východnej Afrike, odkiaľ pochádzali aj Gešúrania (eg: ľud Kaši, Kašu).

V príbehu o Sinuhetovi sa spomínajú obyvatelia predného Kašu, v súvislosti s krajinou Kedem (Bekáa, Antilibanon) a taktiež spolu s krajinami Fenechu /Bárta 1999 str.24, 35, 55/, čo bolo neskoršie územie Fenície. Z vyššie uvedeného vyplýva, že týrsky Kadmos úzko kooperoval s Gešúranmi, ktorí sídlili východne od Genezaretského jazera a jazera Hule. Ich sídla sa teda nachádzali západne od Bázanu a východne od Chasóru, ktorý bol sídelným mestom achchijavského kráľa. Preto je dôležitý dopis AhT 14, kde sa spomína achchijavský kráľ v súvislosti s Gešúranmi (Kussurriya).

sa zaoberali aj pirátstvom vo východnom Stredomorí. Je zaujímavé, že k pádu Tróje, došlo podľa Marmor Parium, iba krátko pred tým (1209/1208 BC).

Táto prvá etapa vystúpenia "morských národov", mala úplne iný charakter,¹⁰ než ostatné, a to aj napriek tomu, že niektoré etniká, ktoré vystúpili nepriateľsky voči Egyptu v roku 1207 BC, sa zúčastnili ťažení aj v nasledujúcom období,¹¹ iné však už nie.¹² A naopak, v ďalších etapách vystúpili vojensky voči Egyptu aj také kmene, ktoré sa prvej etapy nezúčastnili.¹³

Nasledovalo medziobdobie, charakterizované oslabením kráľovskej moci v Egypte, ktoré vyústilo do náboženského, hospodárskeho a spoločenského chaosu, po smrti kráľovny Tausret, približne v roku 1189 BC. Na necelé dva roky došlo k ovládnutiu časti Dolného Egyptu, vzbúrencami z Piramesse (bývalého Avarisu), v kooperácii s Ázijcami (menovite Solymami), medzi ktorými mohli byť aj príslušníci "morských národov" a dokonca i Izrael (Rúben).

Poloha Chasóru (Achchijava) a územia Gešúranov

Ďalšie informácie k vystúpeniu týchto etník v prvej etape, viď Pientka: V piatom roku vlády Merenptaha; Pientka: Kto predstavoval Merenptahov Izrael.

¹⁰ Jednalo sa pravdepodobne o koordinovanú akciu, a to jak z líbyjskej strany, tak aj z Kanaánu. Na líbyjskej strane sa jej zúčastnil okrem Líbyjcov, aj ľud (prevažne potomkovia "nositeľov torkézov"), ktorý pochádzal jednak zo Sýropalestíny (Akawaša = Achájci), a jednak to boli etniká, ktoré v tej dobe žili v Anatólii a vo východnom Stredomorí (Cyprus, Rhodos, Kilígia, sýropalestínska pobrežná oblasť) a napadali egyptské a sýropalestínske pobrežie (Šerdeni, Šekeleš, Tereš, Lukká).

Je pravdepodobné, že okrem Gezeru, to bol práve Izrael, spolu so Solymami - Achájcami (Akawaša) a Judejcami, ktorí patrili vtedy ku kľúčovým kanaánskym protivníkom Egypta. Chceli sa spojiť s "nečistými" z Avarisu, a napadnúť spoločne Egypt. K tomu mohlo dôjsť už na jar v roku 1207 BC. Merenptah ich však odrazil a na jeseň, v tom istom roku, podnikol ťaženie do južného Kanaánu.

V nasledujúcom období (cca 1200-1177 BC), to boli predovšetkým etniká z Anatólie (Tjekker - Trója; Denyen/Danuna - Kilígia; Tereš/Turša - Tyrséni v Lýdii; Vešeš - Kária? pokiaľ však nie sú totožní s Akawaša; Peleseth - Pelasgovia z oblasti Assos a Troas?), z Cypru (Šerden?, Šekeleš? - nuragická keramika aj; Peleseth? - napodobeniny egejskej keramiky aj) z Rhodu a z Kréty? (Peleseth - Pelasgovia; Homér, HB).

¹¹ Šekeleš, Šerden, Lukká, Tereš, Tjehenu (Libu, Sepedovia a Mešveš).

¹² Akawaša, Kanaán, Izrael...

¹³ Peleseth, Tjekker, Danuna, Vešeš.

Druhá etapa. Okolo roku 1200 BC, v dobe vlády Šuppiluliuma II., došlo k námornej bitke u Alašije,¹⁴ medzi Chetitmi a cudzími útočníkmi,¹⁵ s cieľom ovládnuť tento ostrov. Následne na to, zrejme však až **po zrútení chetitskej moci**,¹⁶ došlo zhruba medzi rokmi 1195-1190 BC, k podmaneniu bývalého územia Arzawy (Tarchuntašša) a Qode v Pamfýlii a Kilíkii "morskými národmi". Vtedy definitívne končí osídlenie Beycesultanu.¹⁷ V tejto dobe boli zničené aj mestá ako Mersin a Tarsos.¹⁸ Medzi rokmi 1190-1185 BC bol nimi dobytý aj Ugarit. Do tejto doby sa kladie aj vyplienenie Alalachu,¹⁹ Hámy a mesta Emar v Sýrii.²⁰ Práve zánik Chetitskej ríše, krátko po roku 1200 BC, v dôsledku vnútorných sporov,²¹ ktoré sa riešili vojensky a predchádzali útokom "morských národov",²² bol

¹⁴ Cyprus. Zrejme sa jednalo o ovládnutie tohoto ostrova a jeho nerastného bohatstva; predovšetkým medenej rudy. A samozrejme, dôležitá bola i jeho strategická poloha vo východnom Stredomorí.

¹⁵ Cline 2019 str.137n, 179n; Bartoněk 1983 str.270; Mieroop 2010 str.191. Jedná sa o vojenský konflikt v dobe vlády Šuppiluliuma II. (1207-?). Ale už jeho otec Tutchalija IV., podnikol víťazné ťaženie proti ostrovu Alašija, teda proti Cypru.

¹⁶ Pientka: VAP, pozn.283.

Z chetitských textov je zjavné, že až do poslednej chvíle Chetiti netušili, že dôjde k zániku ich impéria. Písomné doklady z Ugaritu a Emaru dokladajú, že medzinárodný obchod prebiehal, aj keď v zníženej miere než v minulosti, až do konca ich existencie. O náhlom kolapse svedčí i fakt, že obyvatelia Ugaritu v rýchlosti utiekli a už sa nevrátili pre cennosti, ktoré tam zakopali /Cline 2019 str.149n/.

Aj vraky cyperských lodí, ktoré sa našli u mysu Gelidonya na juhozápadnom pobreží Turecka a u Point Iria, blízko Mykén, z doby okolo roku 1200 BC, svedčia o tom, že ešte aj v tejto dobe, prebiehal námorný obchod medzi Cyprom a mykénskym Gréckom, bezprostredne pred vystúpením "morských národov" /Cline 2019 str.139n/.

¹⁷ Beycesultan bol okolo roku 1200 BC totálne zničený /J. Mellaart: The Second Millennium Chronology of Beycesultan. Anatolian Studies, vol.20 pp.55n. 1970; ESPV 1999 str.54/.

¹⁸ Pečírka 1979 str.389

¹⁹ Donedávna sa predpokladalo, že aj Alalach (Tel Atchana) bol zničený "morskými národmi", okolo roku 1190 BC. Posledné vykopávky však predatovali túto vrstvu až do 14. stor. BC, a mesto bolo potom po určitú dobu takmer neosídlené /Cline 2019 str.169/. Väčšina obyvateľov mesto opustila pred rokom 1300 BC.

²⁰ Karchemiš na rozdiel toho, čo tvrdia egyptské texty, nebola dobytá. V tej dobe však bola vyvrátená aj lokalita Ra's al-Basit, na severných hraniciach Ugaritu, i Ra's Ibn Hání na pobreží, južne od Ugaritu. Obe lokality boli pred skazou opustené, resp. evakuované. Ra's Ibn Hání bol však čoskoro osídlený ľuďmi, ktorí naň predtým pravdepodobne zaútočili /Mieroop 2010 str.192/. Ďalším príkladom rozsiahleho ničenia, bolo prístavné mesto Gibala (Jebleh; blízke Tell Twajni sa nachádza už vo vnútrozemí), ktoré bolo súčasťou ugaritského kráľovstva. Rádiokarbónové datovanie deštrukčnej vrstvy dalo presné dáta: 1192-1190 BC /Cline 2019 str.151-153/. Ďalším postihnutým mestom bolo Akko nad Karmelom, v severnom Izraeli. V zánikovom horizonte sa našiel skarab s menom kráľovny Tausret (1191-1189; podľa Cline: 1187-1185 BC). Váza s kartušou Tausret sa našla i v Zajordánsku, v Dér Allá (Sukkot). Tam sa taktiež našli v deštrukčnej vrstve, datovanej okolo roku 1200 BC, tri tabuľky s písmom, pripomínajúce cyperské. Nad touto vrstvou sa už nachádzala pelištejská keramika /Bič 1975 str.122/. To by potvrdzovalo, že "morské národy" prišli do Sýropalestíny (a Jordánska), aj z Cypru. V Bét Šeáne zistil Y. Yadin násilný koniec egyptskej prítomnosti, na konci neskorej doby bronzovej /Cline 2019 str.156; resp. po roku 1150 BC: Čapek 2018 str.25/. V tomto prípade to teda nemusí znamenať, že mesto bolo zničené "morskými národmi", podobne ako aj ďalšie mestá v Jezreelskom údolí (Megiddo, Taanach, Kedeš).

²¹ Tarchuntašša & Chattušaš; dynastické trenice. Chattušaš bola pravdepodobne napadnutá už za vlády Tutchalija IV. (1237-1209 BC), vojskom jeho bratranca Kuruntu, z Tarchuntašše /Cline 2019 str.170n/, pretože sa tam našli pečate s jeho menom /Pientka: VAP, pozn.283/.

²² Je obtiažne vysvetliteľné, ako by "morské národy" mohli dobyť tak silne opevnené mesto, ako bola Chattušaš, ktorá navyše ležala stovky kilometrov od mora, v pomerne geograficky izolovanej oblasti /Cline 2019 str.171; jedná sa o názor J. Muhlyho/.

Navyše, v Chattuši boli vypálené len verejné budovy, palác, niektoré chrámy a brány. Tieto budovy boli pred založením požiaru skôr vyprázdnené, než vyrabované. Dolné i Horné mesto, žiadne deštrukcie nepostihli. Je preto pravdepodobné, že mesto bolo opustené dlhší čas pred jeho zničením.

Archeologický výskum poukazuje na to, že len malý počet chetitských sídiel bolo zničených násilne; väčšina bola opustená. Podobný osud postihol aj ďalšie chetitské centrá: Alaca Höyük, Ališar, Masat Höyük /Cline 2019

jedným z impulzov, ktoré vyvolali nepokoje v centrálnej a južnej Anatólii, ktoré potom mohli vyústiť k hromadným pohybom anatólskeho obyvateľstva. Nemôžeme vylúčiť ani účasť Kaškov na týchto udalostiach; minimálne v severných oblastiach Anatólie.²³

Tretou etapou bolo obdobie vlády Ramesse III. V piatom roku jeho vlády (cca 1180 BC), napadli Egypt zo západu (z Líbye) Tjehenu (Libu, Sepedovia a Mešweš). Zároveň na Egypt zaútočili aj ich spojenci: Peleseth a Tjekker,²⁴ pričom títo zaútočili z Kanaánu, po súši i na mori.²⁵ Práve vtedy mohli byť už ohrozené mestá ako Afek, Joknoám, Ašdód, Aškalón, Ekrón a ďalšie sídla v oblasti.²⁶ Ramesse III. ich však ešte v piatom roku vlády odrazil jak v Delte, tak i na súši a rozdrtil ich v Amurru.²⁷ V ôsmom roku jeho vlády (1177 BC), do hry vstúpili okrem etník,²⁸ známych už z obdobia vlády Merenptaha, aj ďalšie etniká z Anatólie,²⁹ a egejskej oblasti.³⁰ Dôležitý je fakt, že medzi spustošenými krajinami, uvedenými na nápise z Medinet Habu, okrem Hatti, sa spomínajú iba tie, ktoré sa nachádzali v Pamfýlii a Kilíkii (Arzawa, Qode), v Sýrii (Karchemiš, Arvad, Amurru) a na Cypre.³¹ Zo západnej Anatólie sa okrem Tjekker a Peleseth, zúčastnili týchto udalostí aj Tereš (Turša), z oblasti budúcej Lýdie, pravdepodobne totožní s Hérodotovými Tyrsénmi³² a Vešeš (snáď z Kárie). To svedčí o tom, že tieto pohyby začali priamo v Anatólii, pravdepodobne v jej západnej časti.³³

str.170-172/. Iba na lokalite Karaoglan, blízko dnešnej Ankary, sa našli nepochované telá a mesto bolo spálené https://en.wikipedia.org/wiki/Late_Bronze_Age_collapse#Changes_in_warfare. Ale mohlo sa jednať i o prírodnú katastrofu. Na juhu boli zničené mestá ako Mersin a Tarsos /Cline 2019 str.171/. Ich zánik však nesúvisel s udalosťami v centrálnej anatólskej oblasti; za ich zničením nepochybne stáli "morské národy".

²³ Cline 2019 str.170

²⁴ Týchto udalostí sa zúčastnili pravdepodobne aj ďalšie etniká; nápis v Medinet Habu je však poškodený.

²⁵ Lalouetová 2009 str.229

²⁶ Dever 2010 str.71, 74; Mieroop 2010 str.192; Bardtke 1988 str.178n; Aškalón bol dobytý už v roku 1207 BC, pri Merenptahovom ťažení.

²⁷ Lalouetová 2009 str.229

²⁸ Okrem Akawaša, Pientka: V piatom roku vlády Merenptaha.

²⁹ Wešeš, pravdepodobne z Kárie (Wasos), ale je možné, že je to len iný (egyptský) názov ľudu Akawaša; Denyen z východnej Kilíkie; znovu Tjekker od Tróje a Tereš (Turša).

³⁰ Peleseth.

³¹ Alašija - Enkomí?

³² Hérodotos: Dejiny I.94

³³ Náleziská v Anatólii zničené požiarom, sa zdajú byť obmedzené iba na oblasti východne od rieky Marassantie (Halys, Kizyl Irmak); doklady podobných katastrof ďalej na západ, nie sú známe /Cline 2019 str.172; cituje T. Bryce/. Pokiaľ by tieto pohyby cudzích útočníkov začali na Balkáne, tak by zničenie nepostihlo len Tróju VIIa, ale aj ďalšie mestá v západnej Anatólii; predovšetkým v pobrežnej oblasti. Výnimku práve predstavuje iba Trója. Je zatiaľ jedinou lokalitou na západe, o ktorej sa vie, že ju zničil požiar, na konci 13. resp. na začiatku 12. stor. BC (podľa Mountjoyovej, medzi rokmi 1190-1180 BC /Cline 2019 str.172/, čo je síce v zhode s Korfmannom a Eratosthenom, ale podľa mňa sa jedná o príliš nízke dáta, pre zánik Tróje VIIa; mimochodom, práve Mountjoyová dáva pád Tróje VIIa, do súvislosti s "morskými národmi"). Chcem len pripomenúť, že v tejto vrstve absentuje nielen keramika LH IIIC, ale aj z prechodnej fázy LH IIIB2/C1. Zároveň musím pripomenúť, že medzi Trójou a riekou Marassantiou, absentujú akékoľvek deštrukcie z tejto doby, ktoré by sme mohli pripísať "morským národom", alebo dynastickým treniciam v Chetitskej ríši. Inak povedané: tzv. morské národy sa museli sformovať predovšetkým priamo v Anatólii, aj keď musíme pripustiť, že významnú úlohu tu hral i ostrov Cyprus.

Počiatok LH IIIC sa dnes datuje približne do roku 1190 BC. Vychádza sa predovšetkým z nálezů meča z deštručnej vrstvy v Ugarite, ktorý niesol kartušu, s menom faraóna Merenptaha (1212-1202 BC). Nachádzala sa tam keramika LH IIIB2, ale absentovala keramika LH IIIC. Nie je teda vylúčené, že počiatok LH IIIC bude možné posunúť až k roku 1200 BC.

Etnické skupiny, tvoriace koalíciu "morských národov" boli vtedy utáborené v Amurru.³⁴ Na mieste je otázka, prečo na rozdiel od ostatných miest v oblasti, Sidón a Byblos prežili bez pohromy.³⁵ Boli snád' spojencami "národov mora"? Alebo ich už nestihli dobyť? Pri ich ďalšom ťažení, s cieľom dosiahnuť Egypt, sa totiž stretli s vojskom Ramesse III. v 8. roku jeho vlády v Djahy, v Libanone,³⁶ ktoré ich na hlavu porazilo. Po súši, smerom na juh, už teda v tejto dobe³⁷ ako organizovaná vojenská sila, ďalej nepostupovali. Časť "morských národov" pravdepodobne ešte pred bitkou u Djahy, sa na lodiach z Amurru, po Stredozemnom mori,³⁸ preplavila až do Delty v Egypte, kde s nimi zviedlo víťaznú bitku loďstvo Ramesse III.

Libu, Šekeleš, Kanaánci a Pelaseth

Bitka s morskými národmi v Delte

³⁴ V oblasti Amurru, bolo na konci doby bronzovej, zničené mesto Tell Kazel (snád' staroveký Sumur). Nad deštrukčnou vrstvou, sa nachádzala "mykénska keramika" miestnej proveniencie, ako aj ďalšie stopy po nových obyvateľoch z Egeidy a západného Stredomoria (južné Taliansko) /Cline 2019 str.153n/.

³⁵ Mierooop 2010 str.192

³⁶ Pientka: VAP; v časti: Džahi, krajina Achájcov.

³⁷ Tj. v 8. roku vlády Ramesse III; na rozdiel od ťaženia v 5. roku jeho vlády.

³⁸ V egyptských prameňoch označené ako "Veľké zelené".

Štvrtá etapa, ktorá sa dá charakterizovať ako následná, teda až po odznení udalostí, spojených s "morskými národmi", mala oproti prvým trom, úplne iný charakter a s predchádzajúcim vývojom bezprostredne nesúvisela. Kým cieľom prvých troch bol Egypt, tak pre štvrtú vlnu to neplatí; v každom prípade títo útočníci na územia ovládané Egyptom v Kanaáne, už nepostupovali. Spoločným menovateľom, ktorý bezprostredne zapríčinil migrácie a vojenské akcie, bola zrejme populačná explózia, predovšetkým v strednej Európe, ako aj klimatické zmeny, ktoré mali za následok dlhodobé sucha, neúroda a prípadný hladomor.³⁹ Počiatkové pohyby tejto štvrtej vlny začali zrejme v oblasti Karpatskej kotliny.⁴⁰ Z okruhu kultúry Gáva bol zasiahnutý východný Balkán,⁴¹ čo potom vyvolalo ďalšie migračné pohyby v tejto oblasti.⁴² Odtiaľ ďalšia vlna prenikla po roku 1170 BC až do Malej Ázie.⁴³ Boli to predovšetkým thrácke kmene z juhovýchodného Balkánu. Títo už do Sýrie nepostupovali, ale usadzovali sa predovšetkým v severozápadnej Anatólii, ale snáď aj v oblasti rieky Sangaros (Sakarya) - v budúcej Frýgii,⁴⁴ a v bývalej churitskej oblasti, v arménskych horách.⁴⁵ Ale na rozdiel od trójskej oblasti, máme o tom iba minimálne doklady (groovy keramika?).

³⁹ Cline 2019 str.193n. O hlade sa zmieňuje i Hérodotos /Dejiny I.94/, v súvislosti s odchodom Tyrséna, syna Atya, z Lýdie, na Apeninský poloostrov, k Ombrikom, aj s časťou lýdskeho obyvateľstva.

⁴⁰ Všeobecne sa predpokladá, že tzv. macedónska lužická keramika, súvisí s príchodom niektorých etníc, z oblasti stredodunajských populnicových polí. J. Paulík ich priamo stotožnil s bojovníkmi kultúry Čaka, z juhozápadného Slovenska, ale aj zo severozápadného Maďarska a východného Rakúska, ktorí odtiaľ mali prísť na prelome BD/HA₁ až do Macedónie, hlavne do údolia rieky Axios (Vardar). Týchto bojovníkov pritom považoval za príslušníkov protodórskych kmeňov. Nevylučoval ani tú možnosť, že migračné pohyby z uvedenej oblasti, mohli pokračovať i v nasledujúcom období (k. Velatice-Baierdorf, Vál I; napr. aj na Apeninský polostrov /Paulík: Bronzom kované dejiny. 1993/).

Problém je v tom, že "lužická" keramika sa v Macedónii, až na výnimky (Kastanas, Axiochori), vyskytuje iba sporadicky. Takže sa nemohlo jednať o väčšie presuny obyvateľstva. Je fakt, že niektoré keramické typy z Macedónie, sú veľmi podobné keramike k. Čaka a zhodné prvky sú i vo výzdobe, ale väčšina čačianskych typov v macedónskom prostredí absentuje. Na druhej strane, niektoré keramické typy zo sídlisk v údolí Vardaru, sú nepochybne domáceho, macedónskeho (alebo všeobecne, stredobalkánskeho) pôvodu. Niektorí bádatelia vidia najbližšie paralely k tzv. macedónskej lužickej keramike, na sídliskách pri dolnom Dunaji, v Rumunsku a Bulharsku /A. Majerová: K otázke pôvodu "barbarskej" keramiky v egejskej oblasti na konci doby bronzovej a jej vzťahu k čačianskej kultúre. Musaica XXV 2007, str.23n/.

Takisto zbrane a ozdoby, ktoré sa nachádzajú aj na strednom Balkáne, v Grécku a v Anatólii, nemusia pochádzať nutne iba z Karpatskej kotliny. Niektoré typy bronzovej industrie mladšej doby bronzovej, mali v rámci strednej a juhovýchodnej Európy, v podstate štandardizovaný charakter.

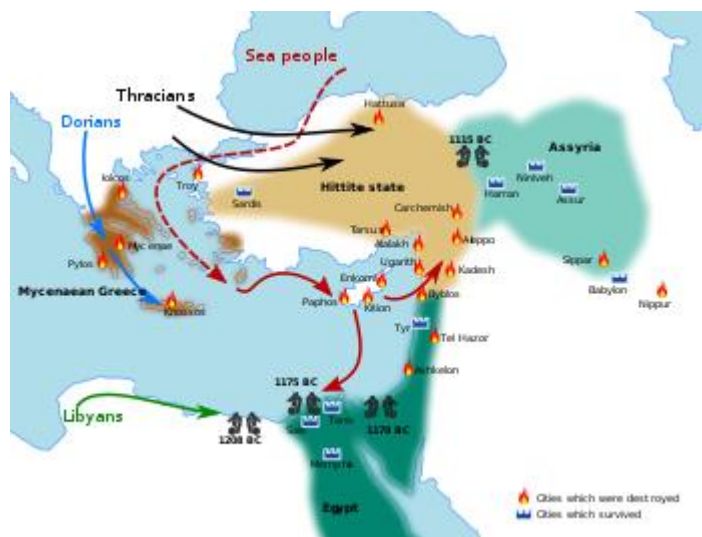
⁴¹ Tam sa im môžu pripisovať deštrukcie z 13. a 12. stor. BC, na sídliskách v Rumélii /PDČ 1978 str.435/. Kultúra Gáva prenikla zo severu Karpatskej kotliny na juhovýchod, kde sa vytvárali kultúrne skupiny, charakterizované predovšetkým keramikou s pupkami: skupina Babadag vo východnom Rumunsku a Bulharsku - Dobrudža /Buchvaldek 1985 str.150n/ a takisto aj skupina Sava-Conevo v juhovýchodnom Bulharsku /Bouzek 1990 str.47/; ale pravdepodobne i v európskej časti Turecka.

⁴² Kultúra Coslogeni; tá je dokonca doložená i v najrannejšej vrstve Trója VIIb, teda bezprostredne po páde Tróje VIIa.

⁴³ Žliabkovaná keramika s pupkami; Buckelkeramik, miestna varianta kultúr gávského okruhu.

⁴⁴ Zrejme ku svojim vzdialeným príbuzným, potomkom "nositeľov torkézov", ktorých chetitské texty označujú ako Piggajá /AhT 3/. Predkovia Frýgov totiž prišli do Anatólie, už na sklonku 3. tisícročia (cca 2100 BC), zo stredného Balkánu.

⁴⁵ Po roku 1165 BC sa usadzovali niektoré (západoanatólske) frýgijské kmene u svojich príbuzných Dardancov v matiénskych (arménskych) horách. Boli známi aj ako frýgijskí Muškovia. Dali základ IE Arménom /Pientka: VAP; v časti: Dardanci v matiénskych horách/. Zároveň vtedy prenikali z východného Balkánu do Anatólie thrácke kmene. Práve na území východne od bývalej chetitskej ríše, v Zakaukazsku a v severnej Mezopotámii, sa v tomto období začína objavovať jednoduchá, v ruke robená "groovy" keramika, ktorá sa dáva do súvislostí s týmito migráciami.

Kolaps východného Stredomoria a egejskej oblasti, v neskej dobe bronzovej. Jedna zo súčasných predstáv.

V tej dobe, i v období bezprostredne nasledujúcom, bola však v pohybe takmer celá stredná a juhovýchodná Európa. Silné migračné pohyby smerovali aj na Apeninský poloostrov, predovšetkým z ilýrskej strany (Messapiovia, Japygovia, Kalábriovia, Picenti). O príchode etník z východného Stredomoria, som sa už zmieňoval (Akawaša, Lukká, Šerdeni, Šekeleš).⁴⁶ Predpokladá sa, že v nasledujúcom období (HB₁₋₂), tam dorazili aj niektoré etniká z oblasti stredodunajských populácií.

Na rozdiel od súčasných názorov si nemyslím, že národy z egejskej oblasti, aktívnejšie vstúpili do týchto udalostí. Iba na južnom pylone v Medinet Habu, je zmienka o egejskej oblasti, v súvislosti s útokmi "morských národov": ...*"Vkladám strach do srdca krajiny Haunebut"*...⁴⁷ Na tabuľke s lin. B písmom z Pyly, sa odrážajú obavy jeho obyvateľov, z novej námornej invázie do Messénie. Tu sa teda jedná o ohrozenie gréckej pevniny "národmi mora", alebo skôr o pirátske nájazdy; a nie naopak. Na Kréte v období LH IIIA2 – LH IIIB, dochádza k opusteniu pobrežného pásma a tým pádom k jeho vyľudneniu. Ľudia sa uchýlili do refúgií, v ťažko prístupných oblastiach. K deštrukciám krétskych

Názov Arméni však nie je pravdepodobne indoeurópskeho pôvodu, aj keď napr. lívijský boh mesiaca sa nazýval Arma /Prosecký 2002 str.123/. V Sýrii, niekde pri Eble, sa nachádzalo mesto Armani, resp. Armi. Krajina Arman sa spomína aj v asýrskych textoch (Adad Nirári I. 1307-1275 BC), ako krajina v Zagrose, východne od Tigrisu. Aram bol aj prvý známy vládca Urartu. Predpokladám, že podobné názvy boli churitského, alebo subarejského pôvodu.

⁴⁶ Je nepochybné, že časť Šerdenov a Sikulov žila v tej dobe v aj centrálnom Stredomorí (južné Taliansko, Sicília, prípadne i Sardínia; ich tamjší príchod súvisel s fenoménom Cetina). Dokladá to i "fénický" nápis na stéle z Nory z 9. stor. BC, v ktorom sa tamjšia krajina označovala ako *šrdn*. Nálezy pôvodom z východného Stredomoria z 13.-12. stor. BC, na juhovýchode Sardínie (Nuraghe Antigori), poukazujú na to, že ostrov bol súčasťou námornej obchodnej siete, v neskej dobe bronzovej. Šerdeni však žili pravdepodobne aj na Cypre. Dokladá to nielen nuragická keramika, ktorá sa našla oi. aj v Pyla Kokkinokremmos a v Hala Sultan Tekke (ale aj v Tírinse: Argolida a v Kommos: Kréta, čo je v súlade s Plutarchom, ktorý písal o nájazdoch Sardínčanov na Krétu), ale aj bronzová figurka s rohatoú prilbou (Enkomi; 12 stor. BC) <https://de.wikipedia.org/wiki/Scherden> ; https://en.wikipedia.org/wiki/Nuragic_civilization .

⁴⁷ Lalouettová 2009 str.240. Tam sa však mohlo jednať skôr o egejské pobrežie Anatólie, aj s priľahlými ostrovmi. V tom prípade by "srdce krajiny Haunebut" mohlo predstavovať Tróju VIIb.

miest, na rozdiel od gréckej pevniny na prelome LH IIIB2/C, však nedošlo.⁴⁸ Aj z toho je vidieť, že egejská oblasť bola skôr ohrozovaná "morskými národmi" (vtedy skôr pirátmi), než aby bola ich súčasťou.

Výnimkou je príchod etník, z egyptských prameňov známych ako Peleseth, teda biblických Pelištejcov, z egejskej oblasti (vtedy pravdepodobne zo severozápadnej Anatólie, ale možno i z Cypru alebo z Rhodu), do Sýropalestíny. A tiež aj výprava Achájcov a ostatných mykénskych Grékov proti Tróji, pokiaľ by sa potvrdilo jej dobytie okolo roku 1210 BC.

V mykénskom Grécku dochádza už v druhej polovici 13. stor. BC k rozširovaniu opevnení palácov;⁴⁹ dokonca i k čiastočnému postaveniu obranného múru na korintskej šiji, pri Isthme,⁵⁰ ako odpoveď na možné ohrozenie zo severu.⁵¹ V tej dobe totiž došlo k prvým plošným deštrukciám mykénskych miest.⁵² O tom svedčí aj keramika a nálezy zbraní, ktoré majú vzťah k Taliansku.⁵³

A o niečo neskôr (Reinecke HA₁), v dôsledku príchodu nového ľudu, dochádza k výskytu barbarskej keramiky na strednom Balkáne,⁵⁴ tzv. macedónska lužická keramika.⁵⁵ Nie je vylúčené, že Dórovia, pred svojim postupom do Grécka, ešte v Macedónii,⁵⁶ mohli byť v kontakte s týmto obyvateľstvom, ktoré tam prišlo zo severu.⁵⁷

Ďalším novým prvkom je aj hrubá, leštená, v ruke robená keramika, nachádzajúca sa predovšetkým na Peloponézskom poloostrove a na Euboi,⁵⁸ datovaná do záveru LH IIIB2 a predovšetkým do LH IIIC. Táto keramika má obdoby v keramike kultúry Coslogeni⁵⁹ z juhovýchodného Rumunska a Bulharska,

⁴⁸ Klontza 2013 str.370, 407. Krajina Haunebut zrejme predstavovala egejsko-anatólske rozhranie, vrátane ostrovov pri severoanatólskej pevnine a taktiež krajinu Troas, s mestom Trója /Pientka VAP pozn.134/. Nie je vylúčené, že nápis v Medinet Habu bol neskoršou reakciou na achájsko-trójsky konflikt.

⁴⁹ Od LH IIIB1; Tíryns, Mykény, athénska Akropolis - kyklópske múry.

⁵⁰ Bartoněk 1983 str.260

⁵¹ Matthäus in Jockenhövel 2012 str.284; Bouzek 2015 str.260

⁵² Mykény, Gla, Tíryns, Zygyries a možno i Théby.

⁵³ Okolo roku 1300 BC, došlo k prudkému otepleniu, po ktorom nasledovali záplavy tzv. peschierského horizontu (Reinecke BD), keď sa zvýšila hladina jazier a došlo k zatopeniu mnohých nákolných osád v dnešnom Švajčiarsku a severnom Taliansku /Bouzek 2013 str.147/. V Popádi boli opustené osady terramarnej kultúry. To bolo zrejme jednou z príčin toho, že bojovníci z týchto oblastí, vpadli (nielen) do mykénskeho Grécka.

⁵⁴ Macedónia, severná Thesália.

⁵⁵ Bouzek 2005 str.115; V Grécku sa v období LH IIIC po prvý krát objavuje žiarové pochovávanie, ktoré podľa prof. Bouzka /1985, 1994/, má svoj pôvod v oblasti, na sever od Grécka /Klontza 2013 str.375/, zrejme na strednom Balkáne.

⁵⁶ Pred rokom 1200 BC. V Macedónii a na severovýchode Grécka, boli Dórovia usadení asi po tri generácie, než okolo roku 1130 BC, zahájili svoje ťaženie na Peloponéz.

⁵⁷ Bojovníci kultúry Čaka? Viď pozn.40.

⁵⁸ Označuje sa aj ako HMB keramika. Známa je napr. z Korakou, Mykén, Tírynsu, Asiné, Korintu, Athén, Lefkandi, Aigeiry..., ale nachádza sa aj na Kréte a Cypre /Majerová, Musaica XXV 2007; mapa na str.24/, na Sicílii a v južnom Taliansku. Táto keramika, aj spolu so skrinkovými hrobmi z LH IIIC, býva obyčajne pripisovaná Dórom. Ovšem vzhľadom k tomu, že sa nachádza aj na lokalitách, ktoré nie je možné spojiť s deštrukciami v priebehu LH IIIC, nemožno ju teda pravdepodobne ani pripísať dobyvateľom, ktorými Dórovia neopochybne boli /Majerová 2007 str.26/. Nemôžeme však vylúčiť, že patrí prišielcom z východného Balkánu, ktorí sa s dórskou inváznou vlnou iba zviezli.

⁵⁹ Ako jeden z prvých, na túto súvislosť upozornil Rutter /1975, 1990/. Táto keramika sa vyskytuje i v Tróji, bezprostredne po zničení mesta VIIa, ale už v rannej vrstve VIIb; podobne i na Cypre.

v Dobrudži,⁶⁰ z mladšej doby bronzovej. Vyskytuje sa dokonca i na Sicílii a v južnom Taliansku⁶¹. Tieto etnické pohyby zrejme súviseli s postupom kultúry Gáva na juh, ktorý zapríčinil odchod ľudu kultúry Coslogeni, na juhozápad. Ľud kultúry Gáva, tiež zapríčinil zánik kultúry Noua.⁶²

Zo severu (východné Alpy, karpatská oblasť) takisto pochádzajú zbrane ako meče typu Naue II, hroty kopíí s plameňovitým listom, plechová zbroj; tiež aj "smyčcové" spony a dlhé ihlice na spínanie odevov, ktorých obdoby poznáme po celom Balkáne, strednej Európe, a na severe Apeninského poloostrova.⁶³

K zosilňovaniu fortifikácií mykénskych palácov však došlo aj v dôsledku vnútorného vývoja v mykénskej oblasti.⁶⁴ Ani to však nezabránilo deštrukciám mykénskych miest okolo roku 1200 BC; na prelome LH IIIB2/ LH IIIC.⁶⁵

⁶⁰ Komplex Sabatinovka – Noua – Coslogeni. Kultúra Coslogeni má svoj pôvod v kultúre jamových hrobov; jej príslušníci sa zaoberali predovšetkým dobytčárstvom.

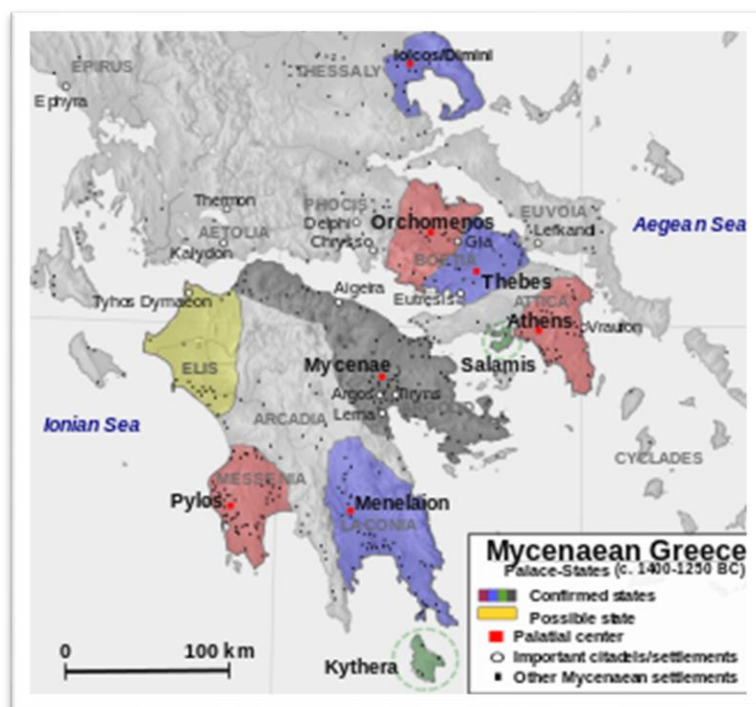
⁶¹ Predovšetkým v Apúlii. Je zaujímavé, že jeden z géto-dáckych kmeňov sa nazýval Apulovia. V dobe rímskej sídlil na juhozápade Sedmohradska, v oblasti Alba Julia /Daicoviciu 1973 str.13, 23/. Časť týchto sedmohradských Apulov, zrejme spolu so Sikulmi (Siculotae) a Sardeotae, presídlili zrejme na počiatku staršej doby bronzovej (BA0-2), do západoadriatickej oblasti a následne v BA₁ (EH III), do južného Talianska, východnej Sicílie a Sardínie, v súvislosti so šírením fenoménu Cetina /Pientka: Patriarchovia a ich potomkovia; pozn.34/.

⁶² V priebehu Reineckeho stupňa HA₁₋₂.

⁶³ Bouzek 2005 str.94-122; 2015 str.85, obr.14. Meč typu Naue II (Sprockhoff IIa,b) bol štandardizovaný a masovo rozšírený od Škandinávie, cez Taliansko, Egeidu, Balkán až po západnú Ukrajinu a Rusko. Z Egeidy sa dostal až do Anatólie (Milétos, Bodrum) a východného Stredomoria, už v období LH IIIB2 (ojedinelé nálezy na Cypre /Bouzek 2005 str.98, obr.36/ a v Ugarite) a tiež do Egypta. Nezdá sa však, že by bol výraznejšie zastúpený medzi zbraňami "morských národov".

⁶⁴ Sedem proti Thébam, príchod Pelopovcov na Peloponéz, dynastické zmeny - Átreov dom.

⁶⁵ Pylos, Tíryns, Mykény /Bartoněk 1983 str.273; Klontza 2013 str.372/; ale aj Midea, Iria u Naupliónu, Berbatj, Prosymno, Nemea – Tsougiza, Korakou, Katsingri, Zygouries, Teichos Dymaion, Nichoria, Menelaion, Lefkandi, Théby, Orchomen, Gla... (podčiarknuté sídla boli zrejme opustené bez deštrukcií /Cline 2019 str.174/). Napríklad Pylos bol zničený pri katastrofálnom požiari, bez toho, aby sme vedeli, kto, alebo čo ho spôsobil. V Mykénach sú síce silné deštrukcie, z doby okolo roku 1200 BC, avšak archeológovia vylučujú akúkoľvek migráciu, inváziu, alebo ich násilný koniec. Tak isto aj v Tírynte /Cline 2019 str.175-179/. A podobne je to aj s ďalšími sídlami. Stále viac sa ukazuje, že aspoň za časťou zničených mykénskych miest stojí zemetrasenie.

Egyptské zdroje špecifikujú, že "morské národy" spôsobili chaos v Levante, Anatólii a na Cypre. Neexistujú však žiadne dôkazy o ich prítomnosti na severe (Balkán) a v Egeide. Dokazuje to i fakt, že ostrovy ako Rhodos, Mélos, Naxos a Kos, prežili zničenie mykénskych palácov na gréckej pevnine, relatívne nepoškodené, aj keď obyvatelia Kyklád sa cítili byť v tej dobe ohrozovaní.⁶⁶ Deštrukcie v období LM IIIC, nie sú doložené ani na Kréte. Iba na severe ostrova Paros, v Koukounaries, sú doložené mohutné deštrukcie v LH IIIC.

Aj keď sa etniká z egejskej oblasti výraznejšie neangažovali v udalostiach, ktoré súviseli s inváziou "morských národov", tak naopak, tieto udalosti výrazným spôsobom ovplyvnili ďalší vývoj v mykénskom Grécku. Mykénska palácová ekonomika bola závislá na obchode oi. s Egyptom, Levantou a Cyprom.⁶⁷ Keďže obchodné cesty boli v tej dobe prerušené, obchod ustal, alebo sa odohrával iba v

⁶⁶ Klontza 2013 str.392n.

⁶⁷ Loď, ktorá stroskotala pri Uluburune, v juhozápadnej Anatólii, viezla náklad, ktorého pôvod bol doslova medzinárodný. Cín pochádzal pravdepodobne až z Badachšanu v Afganistane, meď a keramika z Cypru, skaraby z Egypta, surové sklo a pečatné valčeky z Mezopotámie, ebenové drevo a slonovina z Afriky, ovocie, korenie, keramika, šperky, luxusný tovar a terpentínová smola z Kanaánu. Boli tu aj predmety osobnej potreby ako šperky, bulava z Balkánu, ďalej predmety z baltickej oblasti (jantár), zo západného Stredomoria i mykénskeho Grécka (zrejme osobné zbrane) atď.

Bola to zrejme kanaánska loď, ktorá vyplávala z Egypta, alebo z Kanaánu, a mala tiež zastávky na Cypre a v niektorom zo sýrskych prístavov, pravdepodobne v Ugarite a ďalej mierila podľž juhoanatólskeho pobrežia, zrejme až do egejskej oblasti. Na základe rádiokarbónového datovania, dendrochronológie a podľa nájdenej keramiky, odborníci usúdili, že loď sa potopila niekedy na prelome 14. a 13. stor. BC /Cline 2019 str.109n/. Bolo by to možné prijať ako jednoznačný fakt, keby tomu nebránila jedna maličkosť. Loď totiž viezla i skarab z masívneho zlata, na ktorom bolo napísané meno "Nefer-neferu-Aton". Túto formu mena používala egyptská kráľovna Nefertiti, výlučne behom prvých piatich rokov svojej vlády (1352-1347 BC). Tým pádom je jasné, že loď nemohla vyplávať skôr, než okolo roku 1350 BC /Cline 2019 str.112/. Medzi týmto dátom a datovaním potopenia lode u Uluburunu (1310 BC), je rozdiel zhruba 40 rokov. To by ešte nemuselo nič znamenať. Vo vraku, ktorý stroskotal u mysu Gelidonya okolo roku 1200 BC, sa našli skaraby, datované od Druhého

zmenšenej miere. Došlo k zrúteniu administratívneho systému; pre obdobie LH IIIC nemáme žiadne písomné doklady.⁶⁸ Aj v dôsledku toho (vrátane katastrofálneho sucha), došlo ku kolapsu mykénskej ekonomiky a napokon i k zrúteniu mykénskej civilizácie.⁶⁹ Mykénska palácová ekonomika bola silne centralizovaná. Narušenie jedného článku mohlo viesť ku kolapsu celého systému.

Ďalším faktorom, ktorý sa mohol výraznejšou mierou podieľať na zániku (nielen) mykénskej civilizácie, boli aj zemetrasenia v egejskej, anatólskej a levantskej oblasti, v priebehu neskorej doby bronzovej. Dnes sa zdá byť už takmer isté, že Grécko, väčšiu časť Egeidy a východného Stredomoria, zasiahla séria zemetrasení, ktorá začala okolo roku 1225 a trvala až približne do roku 1175 BC.⁷⁰

Samotná trójska vojna⁷¹ súvisela skôr s potýčkami v mykénskom svete, než s akciami "morských národov". Dnes sa trójska vojna datuje väčšinou do rokov 1190-1180 BC. Podľa mňa však Trója bola dobytá už okolo roku 1210 BC,⁷² čo je i v súlade s Marmor Parium, ktoré túto udalosť datuje do roku 1209/8 BC.⁷³

Vzhľadom k tomu, že kmeň Tjekker⁷⁴ sa spomína až v 5. roku vlády Ramesse III. (1180/1179 BC),⁷⁵ a tiež vzhľadom k tomu, že podľa archeologických nálezov (keramika) je skutočne doložené, že z trójskej oblasti do Sýropalestíny prišlo nové obyvateľstvo,⁷⁶ tak to by mohlo potvrdzovať aj príchod Teukrov do Sýropalestíny, krátko po zničení Tróje VIIa. Potvrdená prítomnosť "morských národov" v Sýrii, a teda pravdepodobne aj Teukrov (Trójanov), sa datuje medzi roky 1190-1185 BC.⁷⁷ V tej dobe už Trója VIIa, musela byť zničená. Dokonca Teukri mohli patriť k tým "morským národom", ktoré zviedli okolo roku 1200 BC, námornú bitku s Chetitmi u Alašije.⁷⁸ Pripomínam, že podľa gréckych mýtov salamínsky Teukros, **po skončení trójskej vojny**, odišiel na ostrov Cyprus, kde založil mesto Salamína. Cyprus teda mohol slúžiť jednak ako základňa pirátov vo východnom Stredomorí, a jednak

prechodného obdobia, až po koniec 13. stor. BC. Boli to zrejme talizmany, alebo pečatidlá, patriace členom posádky.

⁶⁸ Klontza 2013 str.372

⁶⁹ Dobrý prehľad o tejto problematike, je v prednáškach prof. Jeremy B. Ruttera: www.dartmouth.edu/~prehistory/aegean/?page_id=615.

⁷⁰ Cline 2019 str.191n. V Egeide vtedy zemetrasenia zrejme zasiahli Mykény, Tíryns, Mideu, Théby, Pylos, Kynos, Lefkandi, Menelaion, Kastanas v Thesálii, Korakou, Profitis Elias a Gla. Vo východnom Stredomorí sú škody po otrasoch zrejme na mnohých miestach, ako napr. Trója (1300?), Karaoglu, Chattuša; Ugarit (1250), Megiddo, Ašdód, Akko; Enkomi. Niektoré z týchto lokalít, však v nasledujúcom období, boli znovu osídlené a čiastočne obnovené.

⁷¹ Zánik Tróje VIIa.

⁷² Bartoněk 1983 str.273

⁷³ Rozptyl je však od 1260/50 BC (Blegen v súlade s Hérodotom); až po rok 1184 (Eratosthen; resp. 1180 – Korfmann). Blegen vychádzal z faktu, že v Tróji VIIa, ktorú považoval za homérsku, sa ešte nevyskytuje keramika LH IIIC. V šesdesiatych rokoch minulého storočia, sa počiatok jej výskytu datoval do roku 1230 BC /Bartoněk 1969 str.274 ad/, kým dnes sa kladie až po roku 1200 BC. Preto sa dnes Blegenovo datovanie právom spochybňuje. Uvažovalo sa však aj o tom, že trójska vojna súvisí so zánikom Tróje VIIh. To by sme sa však dostali až niekde k roku 1300 BC, čo je nepravdepodobné. A okrem toho je dnes skutočne potvrdené, že Trója VIIh zanikla zemetrasením.

⁷⁴ Teukri od Tróje.

⁷⁵ V neskoršom období, okolo roku 1065 BC, sa spomínajú ako obyvatelia mesta Dor, južne od Akka (Venamónov príbeh /Jepsen 1987 str.108n/).

⁷⁶ Pientka: VAP; pozn. 290, 291, 340.

⁷⁷ Zničenie Ugaritu a mesta Emar na Eufrate.

⁷⁸ Východné pobrežie Cypru. Aj na Cypre sa našla neskorobronzová trójska keramika /Pientka: VAP pozn.340/.

ako "prestupná stanica" pre niektoré z "morských národov"⁷⁹ z Egeidy, ale aj zo západného Stredomoria; a to i po páde Tróje VIIa. Aj na Cypre došlo okolo roku 1200 BC k vlne deštrukcií, ktoré z časti mohli síce zapríčiniť zemetrasenia, ale väčšinou sa predpokladá, že aspoň niektoré cyperské sídla boli zničené v súvislosti s ťažením "morských národov".⁸⁰

Plastika bojovníka Šerden, nájdená na Prednom východe

Cyperská keramika

Je však tiež pravda, že aspoň časť deštrukcií (Enkomi, Kitium, Sinda, Paleokastro), môžu mať na svedomí aj Chetiti, ktorí na Cyprus (Alašiju) zaútočili jednak počas vlády Tutchalija IV. a jednak v období vlády Šuppiliuma II.⁸¹ Dokonca sa uvažuje aj o Ugaritánach ako o útočníkoch, keď sa v textoch píše o ugaritských lodiach, ktoré ohrozovali Cyprus.⁸²

Je fakt, že porazení Teukri (spolu s Pelasgami), po dobytí Tróje VIIa, uskutočnili súbežne aj ťaženie po súši, cez budúcu Lýdiu (Tereš, Turša - Tyrséni), Káriu (Vešeš?), ďalej cez južnú Anatóliu, kde sa podieľali na dobytí miest ako Beycesultan, Mersin, Tarsos a zároveň vyplienili krajiny ako napr. Qode a Tarchuntaššu.⁸³ Z východnej Kilíkcie - Hiyawy⁸⁴ sa k nim pridali ľudia, ktorí sú z nápisov v egyptskom

⁷⁹ Cline 2019 str.179n. Títo cudzí nájazdníci boli zrejme tými, ktorí založili opevnené sídla, doslova pevnosti, ako napr. Maa-Paleokastro, Sinda a Pyla-Kokkinokremnos, ktoré im mohli slúžiť ako vojenské základne, z ktorých potom podnikali pirátske útoky na okolité krajiny.

⁸⁰ Matthäus in Jockenhövel 2012 str.289

⁸¹ Tieto mestá ukazujú na stopy ničenia ku koncu LC III. Dokonca boli navrhnuté dve vlny deštrukcií; a to v roku 1230 BC a potom v roku 1190 BC. Niektoré menšie osady, ako napr. Pyla-Kokkinokremnos, boli opustené, bez toho aby vykazovali nejaké deštrukcie. V Pyla boli dokonca ukryté depoty predmetov, pre ktoré sa už ich majitelia nevrátili <https://en.wikipedia.org/wiki/Kokkinokremnos>.

⁸² Cline 2019 str.181. Nepriateľské lode, zmienené v ugaritských textoch, mohli dokonca patriť aj miestnym ugaritským zradcom, ako to vyplýva z dopisu, zaslaného Ešwarom, správcom Alašije /RS 20:18; Cline 2019 str.209/.

⁸³ Tarchuntašša bola v 2. polovici 13. stor. BC, nástupníckou krajinou po Arzawe; zaberala približne bývalé územia Arzawy a Kuwaliye; pôvodne to však bolo len mesto, resp. mestský štát, neďaleko Tuwanuvy /Pientka: VAP; v časti: Arzawa a jej krajiny./.

⁸⁴ Kráľovstvo Dananijcov, v eg. známe ako Qode; DNNYM (fénic.). Názov Hiyawa je doložený v lúvijskej časti bilingvy z Čineköy; po prvý krát sa však objavuje už v dopise Šuppiliuma II. /AhT 27A/.

Medinet Habu, známi ako Denyen. Spolu potom postupovali do Sýrie, aj s ďalšími "morskými národmi", s ktorými uzavreli alianciu. Teukri si tak zopakovali anabázu svojich vzdialených predkov, ktorí ako "nositelia torkézov", odišli z trójskej oblasti, do krajiny Milyas, a potom niektorí z nich cez južnú Anatóliu a Tarsos, prišli až do západnej Sýrie a Libanonu, kde sa usídlili a podmanili si niektoré tamajšie mestá, zhruba 900/800 rokov predtým.⁸⁵

Takže okrem udalostí, ktoré stáli za zánikom Chetitskej ríše, mohlo byť práve dobytie Tróje vojskom z mykénskeho Grécka, krátko pred rokom 1200 BC tým impulzom, ktorý zapríčinil druhú fázu vystúpenia "morských národov". Práve Teukri (Trójanovia), zrejme spolu s Pelasgami (z oblasti Troas, Assos), boli iniciátormi následných etnických pohybov v tomto čase a priestore. Ovšem samotní (mykénski) dobyvatelia Tróje, už ďalej do Anatólie ako organizovaná vojenská sila, nepostupovali. Nemožno však vylúčiť, že niektorí jednotlivci, alebo menšie skupiny, sa mohli zúčastniť následných udalostí, ktoré súviseli s ťažením "morských národov".

Peleseth

Teukrovia

Teukri po páde Tróje, odišli aj na západ, na Balkán, do oblasti medzi horným tokom rieky Vardar (staroveký Axios) a riekou Struma (Strymón), kde žili ich vzdialení príbuzní, Thrákovia. Tam boli známi ako Paionovia;⁸⁶ resp. sa medzi Paionmi usadili.⁸⁷ Aj to poukazuje na to, že Teukrovia sa po páde Tróje, rozprchli rôznymi smermi.

Nebolo to teda zrejme tak, že pred Bosporom sa zošikovali hordy barbarov, pôvodom zo strednej Európy a tiahli do Anatólie, kde najprv mali zničiť Tróju, potom vyvrátiť Chetitskú ríšu, aby nakoniec

⁸⁵ Pientka: VAP; pozn.476

⁸⁶ Hérodotos: Dejiny V.13; Bouzek 1990 str.75

⁸⁷ Homér uvádza, že Paionovia sa zúčastnili trójskej vojny na strane Trójanov.

Je však zaujímavé, že práve v oblasti rieky Axios, sa usadili tie etniká, ktoré boli tvorcami tzv. macedónskej lužickej keramiky /pozn.40/.

pokračovali ako "morské národy", po mori i po súši, až do Egypta. Skôr sa zdá, že fungoval efekt "snehovej gule" (na rozdiel od dominového efektu), keď sa po dobytí Tróje mykénskymi Grékmi, pridávali k porazeným Teukrom a Pelasgom, aj ďalšie etniká z Anatólie a východného Stredomoria, pri ich ťažení cez južnú Anatóliu, do Sýrie. Pripomínam, že v tej dobe vládol v časti Anatólie chaos a mnoho jej obyvateľov opustilo svoje domovy. Zdá sa, že táto druhá vlna "morských národov", sa ešte zámerne vyhýbala centrálnej Anatólii. Na rozdiel od juhozápadného Balkánu a Grécka, sa tzv. barbarská keramika v tejto dobe v Anatólii, s výnimkou Tróje, ešte nevyskytuje.⁸⁸ Až o niečo neskôr je doložená keramika s pupkami,⁸⁹ v zánikovom horizonte Tróje VIIb1.⁹⁰ Táto štvrtá vlna už obsadila i centrálne oblasti bývalého územia Chetitskej ríše.

Trójska oblasť aj v dobe, ktorá predchádzala trójskej vojne, mala ešte stále veľký strategický význam. Chránila a kontrolovala Dardanely, a tým pádom aj plavbu do Čierneho mora.⁹¹ Lode v trójskych prístavoch museli často dlho čakať na priaznivý vietor, za čo Trójania vyberali poplatky. Zároveň Trója bola významným obchodným strediskom; akýmsi mostom medzi Áziou a Európou.

V tejto súvislosti by som chcel pripomenúť, že podľa Homéra, trójska vojna trvala 10 rokov. Jej výsledky však neodpovedali vynaloženému úsiliu.⁹² Ovšem trójska vojna bola už len násilným vyústením procesu, ktorý zrejme prebiehal dlhšiu dobu (snáď už od zničenia Tróje VIh; zemetrasenie; Héraklés; bránenie v plavbe do Čierneho mora; boj o suroviny). Akropola Tróje VIIa, na rozdiel od Tróje VI, bola huste a natesno zastavaná a nachádzalo sa tam množstvo zásobníč. Vypovedá to o tom, že Trójania sa na vojenské stretnutie pripravovali dlhšiu dobu. Pokiaľ by sa potvrdil zánik Tróje VIIa, do doby okolo rokov 1210/1200 BC, tak počiatok ťaženia proti Tróji, by spadol pred roky 1220/1210 BC. To je i v súlade s Marmor Parium, podľa ktorého sa počiatok týchto udalostí kladie do roku 1218 BC.⁹³ V tej dobe už bolo síce mykénske Grécko ohrozované barbarskými kmeňmi zo severu a z Apeninského poloostrova (to už dlhší čas predtým), ale ešte nič nenasvedčovalo tomu, že sa blíži kolaps mykénskej civilizácie.⁹⁴ Tým chcem len povedať, že okolo rokov 1220/1210 BC, konfederácia štátov mykénskeho Grécka, bola ešte schopná zorganizovať takúto výpravu a logisticky ju podporiť. Avšak dôsledky boli veľmi vážne. Táto výprava mykénske Grécko ekonomicky výrazne oslabil.⁹⁵

⁸⁸ Ľud kultúry Coslogeni, ktorý sídlil v Dobrudži, vytlačili v priebehu stupňa BD, nositelia k. Babadag, pôvodom z východu Karpatskej kotliny; ktorí potom odišli jednak do severozápadnej Anatólie a jednak do Grécka a na juh Apeninského poloostrova. Keramika kultúry Coslogeni, ktorá sa našla v Tróji VIIb, v jej najrannejšej vrstve, súvisela zrejme s trójskou vojnou, ktorá prebehla na samom sklonku LH IIIB2, ktorý je možné zosynchronizovať so stredoeurópskym Reineckeho stupňom BD, resp. s prelomom BD/HA₁.

V tej dobe sa na juhovýchodnom Balkáne usídlil ľud, ktorý tam dorazil zo severu (skupiny Babadag a Sava-Conevo, príbuzné ľudu k. Gáva).

⁸⁹ Buckelkeramik; miestna varianta keramiky kultúry Gáva (Sava-Conevo). Tvorcovia tejto keramiky sa v Tróji usadili až v záverečnej fáze VIIb1.

⁹⁰ Práve zánik tohoto mesta, môže odpovedať Eratosthenovmu datovaniu pádu Tróje, do roku 1184 BC. Lenže vtedy už útočníkmi neboli mykénski Gréci, ale predovšetkým thrácke etniká z juhovýchodného Balkánu, pôvodom však z východu Karpatskej kotliny.

⁹¹ Pre mykénskych Grékov mohol mať veľký význam kontakt s Kolchidou (zlato) a s kaukazskými Achájcami. Jednou z príčin trójskej vojny, mohlo byť uzavretie Dardanelského prielivu (por. mýtus o trójskom kráľovi Láomedontovi /Graves 2004 str.590/), pre mykénske lode; resp. snaha mykénskeho Grécka o jeho ovládnutie (obchod a dovoz surovín). V klasickej dobe sa Dardanely nazývali Helléspont; Hellino more. Z toho možno vznikla rozprávka o krásnej Helene, aj keď Hellé je úplne inou postavou gréckej mytológie (dcéra orchomenského vládcu Athamanta a bohyně Nefely; zlaté rúno).

⁹² Bartoněk 1983 str.272

⁹³ Bartoněk 1983 str.272

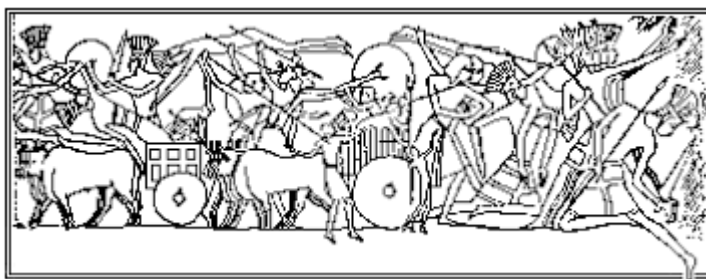
⁹⁴ Podobne ani Chetiti netušili, že sa blíži zánik ich impéria, ako to vyplýva z písomných a archeologických prameňov.

⁹⁵ Najmä nákladnou výstavbou lodí.

Zároveň chýbali elitné jednotky na jeho obranu. To sa mykénskemu Grécku stalo osudným. Zrejme sa príliš spoliehali na fortifikácie na korintskej šiji a na opevnenia palácov. Tie však nezabránili votrelcom zo severu, aby ich prekonali (aj vďaka zemetraseniam). Thúkýdídés vo svojich Dejínach píše, že po trójskej vojne bolo Grécko v neustálom pohybe a dochádzalo k presídlovaniu obyvateľstva, čo dnes dokladá i archeológia.⁹⁶ Návrat Grékov od Tróje, zabral veľa času a priniesol mnohé zmeny a v obciach väčšinou dochádzalo k nepokojom, pred ktorými ľudia utekali do bezpečia a zakladali si nové sídliská.

Aj grécke mýty nepriamo potvrdzujú, že trójska vojna predchádzala akciám "morských národov". Už som spomínal Teukra, ktorý po páde Tróje, odišiel na Cyprus. A taktiež Odysseove desaťročné blúdenie na mori. Meneláos s Helenou sa po dobytí Tróje, po sedemročnom blúdení, dostali až do Egypta, do Delty! Argejský kráľ Diomédés sa vysťahoval do Apúlie, v južnom Taliansku.⁹⁷ Iní hrdinovia od Tróje sa usadzovali pri Tarentskom a Neapolskom zálive; a dokonca až v Pise.⁹⁸ Pripomínam aj Aenea, ktorý sa usadil v Latii... S prihliadnutím na tieto skutočnosti, musíme pripustiť, že udalosti, ktoré súviseli s akciami "morských národov", sa (neplánovane) zúčastnili aj niektorí účastníci trójskej vojny, jak na strane Trójanov⁹⁹ tak aj niektorí mykénski Gréci.

O bližšej spolupráci kmeňov Tjekker a Peleseth, svedčia nasledovné fakty. Iba bojovníkov týchto etník, ktorí bojovali v pozemnej bitke proti vojsku Ramesse III., sprevádzali ženy a deti na vozoch, ťahanými volmi.¹⁰⁰

V egyptských prameňoch sú takmer vždy spomínaní spolu. Niektorí bádatelia predpokladajú, že títo Pelasgovia pochádzali z Kréty,¹⁰¹ prípadne z Cypru. Ale pravdepodobne to však boli len Pelasgovia z

⁹⁶ Okrem už vyššie uvedených lokalít, boli zničené mestá a pevnosti v Boiótii, Fókide, Lakónii, Messénii, v Argolide, Korinthii atď. Iba Athény sa ubránili. V LH IIIC bol vyľudnený Peloponéz a Etréusis bola opustená. Na druhej strane pozorujeme náhly prílív achájskeho obyvateľstva do okrajových častí mykénskeho sveta /Bartoněk 1983 str.274/.

⁹⁷ Por. pozn.58. Pripomínam, že do Apúlie v priebehu EH III, smeroval jeden prúd migrantov, spájaných s fenoménom Cetina. Ale zároveň ďalší prúd vtedy prenikol aj na západný Peloponéz, odkiaľ sa v dobe kolapsu miest na gréckej pevnine na konci EH III, rozšíril aj do vnútrozemia (Olympia, Korakou v Korinte).

⁹⁸ Por. s élidskou Pisou v Grécku.

⁹⁹ Teukrovia z Tróje a Pelasgovia zo širšej trójskej oblasti, kde žili spolu s Dardancami, príbuznými Teukrov.

¹⁰⁰ https://en.wikipedia.org/wiki/Sea_Peoples. Bardtke /1988 str.176/ a Jepsen /1987 str.119/, ich považovali za blízkych príbuzných. Dnes vieme, že to nie je pravda. Poukazuje to však na ich určitú formu spojenectva.

¹⁰¹ O tom, že na Kréte žili aj Pelasgovia, píše už Homér. Aj HB /Dt 2:23; Amos 9:7/, vyvádza Filištínov - Pelištejcov z Kréty - Kaftóru (všeobecne sa má za to, že Filištíni, Peleseth a Pelasgovia, sú totožné, alebo príbuzné etniká). Ale ono to zas nie je tak jednoduché. Predovšetkým, Pelasgovia žili nielen na Kréte, ale aj na mnohých iných miestach v Egeide (napr. v Macedónii, Thessálii, Argolide, v Arkádii, Attike, na Chalkidiki, na Lémne, Imbre, Lesbe, Chiu, v trójskej oblasti a v severozápadnej Anatólii až po riekú Menderes, na Balkáne atď. /Thomson 1952 str.156/). Neskoromykénska keramika, ktorá sa nachádza v Palestíne, má najbližšie predlohy v keramike, nájdené na Cypre a na Rhode. Táto keramika je datovaná na koniec 13. stor. BC /Jepsen 1987 str.120/.

bývalej Aššuvy (a tiež možno i z Rhodu a Cypru), ktorí prišli na pomoc Trójanom (Teukrom) a po dobytí Tróje, spolu začali anabázu, ktorá vyústila v druhú fázu ťaženia "morských národov". Koniec koncov, práve Peleseth (Filištíni) sa usídlili prevažne v pobrežnej nížine, v južnej Palestíne,¹⁰²

Zdá sa teda, že niektorí Pelasgovia, sa zrejme už pred 13. stor. BC (alebo v jeho priebehu), usadili na Cypre (podobne, ako aj kmene Šekeleš a Šerden), ale tiež aj na Rhode. Je otázka, či sa aj títo Pelasgovia zúčastnili trójskej vojny, alebo to boli len Pelasgovia z oblasti Assos a Troas. Jeden dopis z Chattuše, totiž obsahuje narážku na to, že Šuppiluliuma II. musel bojovať aj s nepriateľmi, ktorí sa vylodili na južnom pobreží Anatólie a postupovali ďalej na sever /Cline 2019 str.210/. Je možné, že práve to boli tie etniká, proti ktorým u Alašije, i priamo na ostrove, bojoval Šuppiluliuma II. (cca 1200 BC). Je taktiež možné, že k nim mohli patriť aj Pelasgovia, Šekeleš a Šerdeni z Cypru, ktorí sa odtiaľ preplavili do južnej Anatólie a po stretnutí s chetitským vojskom, postupovali ďalej na sever. Práve v oblasti neskoršej Lýdie (ktorú obývali podľa Hérodota /Dejiny I.94/ Tyrséni, zrejme Turša z egyptských prameňov), sa mohli spojiť jak s Teukrami a Pelasgami od už dobytej Tróje, tak aj so samotnými Turša - Tyrsénmi. S nimi sa predsa Šekeleš a Šerdeni poznali nielen od čias Merenptahových ťažení, proti Líbyjcom, ale už oveľa skôr; veď s Teukrami boli vzdialení príbuzní. A čo je dôležité; všetky tieto etniká, sa zúčastnili vojenských stretnutí na súši i na mori, s Egypťanmi, v 8. roku vlády Ramesse III. Z toho teda vyplýva, že Šekeleš, Šerdeni a Peleseth z Cypru, sa trójskej vojny síce priamo nezúčastnili (Šekeleš a Šerdeni nie sú ani u Homéra menovaní ako jej účastníci), ale s porazenými "národmi" od Tróje sa spojili v západnej Anatólii a potom spoločne postupovali až do Sýropalestíny, keď cestou sa k nim pridali Vešeš (z Kárie?) a Denyen z Kilíkcie.

Poznámka: Dnes už je isté, že kmene Šekeleš a Šerden, majú svoje korene na Balkáne, v Sedmohradsku. Naznačujú to aj genetické výskumy: forwhattheywereweare.blogspot.com/2014/05/sicilian-haploid-genetics-in.html. V tom prípade by k ich vzdialeným potomkom mohol patriť i záhadný kmeň Sikulov (Sekulov), z východnej Transylvánie (por. Siculotae v Ilýrii a bezprostredne nad nimi, Sardiote resp. Sardeati; k tomu por. pokeltštený thrácky kmeň Serdov v Bulharsku a lokality ako napr. Serdanu, Sard, Sardu v Rumunsku /Pientka: Patriarchovia a ich potomkovia; pozn.34/). Tento predpoklad môže potvrdzovať i časť kmeňa Apulov, pôvodom z južného Sedmohradska, ktorý pravdepodobne presídlil cez adriatickú oblasť (fenomén Cetina), do južného Talianska, do Apúlie.

Pôvodom balkánske názvy v Anatólii, ako napr. Sardy v Lýdii (ale aj Sardes na Lémne, Sardessos v Troas, Sardessos pri Antalyjskom zálive, východne od pohoria Beydaglari, ako aj Sardene v Bithynii /Pientka: Patriarchovia a ich potomkovia; pozn.34/), ale aj Sagalossos v Pizídií a snád' i Sičanské ostrovy v Lýkii a v oblasti Antalye a Sičanli v provincii Hatay (podobne ako aj názvy Kabeiri, Kybelé, Solymovia atď.), sa do západnej Anatólie dostali takmer určite prostredníctvom "nositeľov torkézov" /Pientka VAP, pozn.447/, ku ktorým okrem Solymov a Dardancov, patrili aj Šerdeni a Šekeleš (aspoň jedna časť z nich; druhá časť z nich, sa po oddelení v Sedmohradsku /cca po roku 2400 BC/, usídlila v adriatickej oblasti, odkiaľ niektorí z nich odišli /2200-2000 BC; EH III, počiatok BA₁/, do oblasti Tyrhénskeho mora - fenomén Cetina /Pientka: Patriarchovia a ich potomkovia; pozn.34/).

Je pravdepodobné, že niektorí potomkovia tých, ktorí boli súčasťou koalície "nositeľov torkézov" v Sýropalestíne (Solymovia, Mi-lim, Šerdeni, Šekeleš), boli v styku nielen so svojimi príbuznými v západnej (Dardanci, Teukri) a južnej Anatólii (Milyovia, Termilovia), ale aj na ostrove Cyprus a dokonca i v západnom Stredomorí (Sicília, Sardínia /por. pozn.46/). O tom, že k potomkom "nositeľom torkézov" patrili aj Šerdeni, popisovaní v egyptských prameňoch ako "ľudia z mora", svedčí ich prítomnosť v Byble v 14. stor. BC, v službách miestneho vládcu (chazani **achija** /EA 137; Pientka: VAP, pozn.358/), Rib-Addiho (Rib-Haddad /EA 81, 122, 123/); mimochodom, práve Byblos sa spája s "nositeľmi torkézov" (Solymami-Achájcami), ktorí tam v prvej tretine 2. tisícročia BC, založili vládnucu dynastiu (do nej patrili i vládca Eglíja/**Akaj**).

K potomkom "nositeľov torkézov" patrili aj ďalší "ľudia z mora": Šikalája, o ktorých sa zmieňujú chetitské pramene, v súvislosti s Ugaritom (Šekeleš z egyptských prameňov). Preto nie je zrejme náhoda, že už v 5. roku vlády Merenptaha, vystupujú spolu so Šerdenmi a s Akawaša, teda Achájcami zo Sýropalestíny, ako "národy z mora" (na rozdiel od ostatných "morských národov", ktoré sú označované ako "národy zo severných krajín", alebo "národy z ostrovov"). Dôležitý je tiež fakt, že výhradne iba tieto tri etniká, spomedzi "morských národov", vykonávali obriezku (mykénski Gréci obriezku takmer určite nevykonávali /por. pozn.9/). To všetko úplne mení súčasné predstavy o pôvode "morských národov", keďže sa ukazuje, že veľkú časť z nich, predstavovali vlastne potomkovia "nositeľov torkézov" a ich príbuzní, zo západného Stredomorja.

¹⁰² Ekrón (Tel Mique) a Ašdód boli zničené na sklonku neskorej doby bronzovej. Tieto mestá boli vystriedané novými osadami, ktoré vykazovali takmer kompletnú zmenu v materiálnej kultúre, čo nasvedčuje príchodu

minimálne po Tel Qasile a v údolí Jezreel, pričom na severe susedili s Tjekker (Teukrovia), ktorí sa usadili v širšej oblasti mesta Dor, pod Karmelom, na severe Šarónskej nížiny.¹⁰³

nového obyvateľstva, z egejskej oblasti. V Aškalóne sa zatiaľ nepodarilo zistiť deštrukcie z tohoto obdobia. Tam pravdepodobne došlo k zmene osídlenia, mierovou cestou. Zrejme tesne po skončení vlády Ramesse III. (v Aškalóne sa našli skaraby s jeho menom), sa na tomto území usadili Pelištejci /Cline 2019 str.166n/, pravdepodobne spolu s Teukrami /Pientka: VAP, pozn.290/. Aškalón mal však byť dobytý už o niečo skôr, v dobe vlády Merenptaha, v roku 1207 BC (Izraelská stéla). Fakt, že doteraz nie sú známe deštrukcie z tohto obdobia, môže súvisieť s obmedzenou plochou, na ktorej archeologický výskum prebiehal. Niektorí bádatelia (Yasur-Lanndau) dokonca tvrdia, že tieto mestá nemuseli byť vôbec zničené "morskými národmi", ale novopríchodzí sa proste iba usadili v opustených mestách, alebo dokonca s pôvodným obyvateľstvom koexistovali /Cline 2019 str.215/.

Pelištejská keramika

Pelištejci prevzali božstvá zabraných, alebo dobytých miest. A to Dágona v Ašdóde, Baal-zebúba v Ekróne a Aštartu v Aškalóne /Bardtke 1988 str.176/. Aj to svedčí zrejme o ich čiastočnej koexistencii s pôvodným kanaánskym obyvateľstvom. Pelištejci, na rozdiel od Akawaša, Šerdenov, Šekeleš a Izraela, neprevádzali obriezku. Ovšem na rozdiel od predchádzajúceho obyvateľstva, konzumovali bravčové mäso a pili pivo. S Pelištejcami sa spájajú počiatky spracovania železa v Palestíne (Tell el-Fara'a, Megiddo, Dér'Allá /Jepsen 1987 str.117/). O ich príchode z oblastí ovplyvnených egejskou kultúrou, svedčí napr. pelištejská keramika a hroby s prístupovou chodbou (dromos).

Ovšem Pelištejci museli žiť v južnom Kanaáne už skôr. Ich potvrdená prítomnosť v pobrežnej nížine, sa však datuje až po roku 1140 BC (podľa nálezov pelištejskej proveniencie). Kam sa stratili zhruba na 40 rokov? Myslím že sa nestratili. Časť z tých, ktorí prežili porážku u Djahy a v Delte v roku 1176 (1177) BC, Ramesse III. odviezol ako zajatcov do Egypta a neskôr ich usadzoval na egyptskom území /Lalouettová 2009 str.243; Cline 2019 str.214; cituje Finkelsteina 2000, 2007/.

Už ku koncu vlády Ramesse III., dochádza k postupnému zrúteniu centralizovaného štátu, najmä vďaka faktickému ekonomickému ovládnutiu Egypta, Amónovým kňazstvom /Shaw 2003 str.321/. Za vlády ďalších Ramessovcov, strácal Egypt postupne kontrolu nad svojou bývalou sférou vplyvu v Sýropalestíne /Shaw 2003 str.322/. Tým vznikli vhodné podmienky pre usadzovanie nielen Pelištejcov v južnej Palestíne, ale aj pre ďalšie etniká (napr. Teukrovia a vlastne i Izrael). Predpokladám, že to neboli len tí Pelištejci, ktorí sa priamo zúčastnili ťažení "morských národov", ale boli to aj ich príbuzní, ktorí v období "morských národov" ešte žili na Kréte, Cypre a Rhode a v Palestíne sa usadzovali až po roku 1140 BC. Je však možné aj to, že pod názvom Pelištejci, sa skrýva konglomerát príbuzných etník, pôvodom z egejskej oblasti a východného Stredomoria, ako aj pôvodného kanaánskeho obyvateľstva. Dokonca je možné, že na časti pelištejského územia v Palestíne, boli spolu s nimi usadení aj Tjekker (Ekrón, Gát). Takže sa nemusí jednať výhradne o Pelasgov.

Mimochodom, pamiatkou na "pobyt" Pelištejcov v severnej Sýrii, je názov neochetitského štátu Palastin (Walastin), s hlavným mestom Kunulua (dnešný Tall Tayinat).

¹⁰³ Bardtke /1988 str.176/ o nich píše ako o kmeni Takarov, ktorí sa usadili v severnej časti pobrežnej roviny, až k pohoriu Karmel u dnešnej Haify. Jepsen /1987 str.119/ ich označuje ako Ceker. Vo Venamónovom rozprávaní sa spomína Cekerovo mesto Dor, ktorého vládcom bol okolo roku 1065 BC, istý Bader (Beder). Zároveň sa tam spomína i vládca Byblu, ktorý sa nazýval Cekerbaal /Jepsen 1987 str.109/. Nie je teda vylúčené, že aj mesto Byblos ovládli Teukri. Súčasne s Teukrami sa v meste Dor usadili Šekeleš (Šíkila). V Akku to boli zasa Šerdeni

Ramesse III. musel ešte v 11. roku vlády zasahovať na západe Egypta, proti Tjehenu (Mešweš, Timhiovia, Sepedovia a Libu). Z 12. roku Ramesseho vlády, pochádza nápis na stéle, na ktorej sa popisuje jeho triumf nad "morskými národmi". Zrejme sa však jedná len o pripomienku jeho víťazstva v 8. roku jeho vlády.

Je skutočne zarážajúce, že medzi etnikami, ktoré bojovali u Tróje, sa neobjavujú Chetiti. Podľa názorov väčšiny súčasných bádateľov (ale nie mojich), mali predsa Chetiti udržiavať s Trójou, ktorú považujú za Vilušu z chetitských prameňov, priateľské vzťahy.¹⁰⁴ V tomto prípade by sme mohli očakávať minimálne materiálnu pomoc Tróji z chetitskej strany. Nič také sa však nestalo. Už len preto, že Viluša nemohla byť totožná s Trójou.¹⁰⁵ Chetiti k Tróji, na rozdiel od Viluše, nemali žiadny bližší vzťah. Truvisa ako možná Trója, sa v chetitských prameňoch spomína iba jeden, jediný krát; a to ešte v 15. stor. BC! Trójska vojna prebehla pomimo chetitského záujmu. Tí v tej dobe (1218-1209 BC; parský mramor), hájili svoje záujmy v Sýropalestíne, v juhozápadnej Anatólii¹⁰⁶ a všeobecne vo východnom Stredomorí.¹⁰⁷ V dobe vlády Tutchaliya IV. sa síce odohrávali dynastické spory medzi Tarchuntaššou a Chattušou. Dokonca sa uvažuje o tom, že Kuruntu dobyl Chattušu a nakrátko ju ovládol.¹⁰⁸ Tutchaliya IV. však Kuruntu porazil, dobyl i Tarchuntaššu a obnovil svoju moc. Je nepochybné, že pokiaľ by spriatelená Viluša bola napadnutá agresormi, tak by jej chetitský kráľ i v tejto dobe, poskytol v nejakej forme pomoc.

Tieto spory však pokračovali i nasledujúcich obdobiach (Šuppiluliuma II.), pričom zrejme vyústili v občiansku vojnu, v ktorej Tarchutašša (vládca Hartapu), než ju dobyli "národy mora", na krátky čas uspela. Takisto nemôžeme ani vylúčiť povstanie nižších spoločenských tried, proti establishmentu.

/Knapp, Manning: Crisis in Context: The End of Late Bronze Age in Eastern Mediterranean. AJA 1/2016 str.99n; Zangger 1995 str.183/.

Všeobecne sa však obyvatelia prímorskej oblasti Libanonu, zhruba od 11. stor. BC, považujú za Féničanov. Stále viac sa teda potvrdzuje, že Féničania ako národ, sa etabloval postupne z etník, ktoré na Libanone v tej dobe žili, ako napr. Kanaánci, Dananijci, Achájci (Dórovia, Milyovia), Melaha, Kaššu a tiež i Tjekker a potomkovia ďalších "národov mora" /Pientka: VAP; v časti: Dananijci a Féničania/.

¹⁰⁴ Zmluva medzi Muwatallom (predtým aj Muršilom II.) a Alaksandu z Viluše (cca 1280 BC). Tam sa spomína i priateľstvo Šuppiluliuma I. a Kukkuniho, predchodcu Alaksandu. Márna je snaha niektorých bádateľov, stotožniť ho s Paridom (Alexandros) z Tróje.

¹⁰⁵ Pientka: VAP, kap.6; Viluša.

¹⁰⁶ Tarchuntašša & Lukká, za riekou Kaštariyou.

¹⁰⁷ Alašija

¹⁰⁸ Mieroop /2010 str.162/ uvádza roky 1228-1227 BC. Jednalo sa teda iba o krátku epizódu.

Celý tento dejinný úsek je symbolicky zakončený príchodom Dórov¹⁰⁹ na Peloponéz.¹¹⁰ Skončil vek héroov. Začala doba železná.¹¹¹

¹⁰⁹ O. Kvapil: Počátky etnika Dórov v Řecku. Magisterská diplomová práce. 2019 MU, FF, Brno.

Samozrejme, že migračné pohyby, predovšetkým na Balkáne a v strednej Európe, pokračovali aj v nasledujúcom období. Ale príchod Dórov sa všeobecne považuje, za koniec jednej dejinnej epochy. Tak to chápali už antickí autori.

¹¹⁰ Primárne to bola Macedónia, Épeiros, západná Thesália a Dóris. Tam prišli niekedy krátko pred rokom 1200 BC. Na Peloponéz potom dorazili zhruba po dvoch - troch generáciách, ktoré prežili na severe Grécka; niekedy okolo roku 1130 BC (/Bartoněk 1983 str.275/; ovšem nie je vylúčené, že niektoré skupiny Dórov prenikli na Peloponéz, už pred rokom 1200 BC). Preto Chadwick mohol zistiť (v južnejších heladských oblastiach), jazykové dórizmy už v textoch, zapísaných lin.B písmom /Bartoněk 1983 str.279/. To však bol zrejme jazyk pôvodného obyvateľstva, ktorý Dórovia prevzali. Za najstaršiu zmienku o Dóroch sa považuje zápis na tabuľke s lin. B písmom: "dorieis".

Dórovia do severného Grécka podľa mojich zistení, dorazili cez Anatóliu a možno i cez Rhodos (Tlépolemos), zo Sýropalestíny, kde obývali mesto Dor, možno až po Týros (mesto a krajina Dor pod Karmelom; Héraklés s Jardanovou dcérou splodil Héraklovcov, teda predkov Dórov; k tomu por. riekú Jordán a kult Hérakla v Týre; 12. kapitola 1. knihy Makabejských uvádza, že Židia a Spartania, teda Dórovia, pochádzajú z rodu Abraháma a sú bratia /Pientka: VAP, pozn.338, 344/).

Odchod Dórov zo Sýropalestíny, cez Anatóliu do Grécka, časovo teda zrejme predchádzal invázii "morských národov" v Sýropalestíne, v dobe vlády Ramesse III. Niektorí z nich sa snáď ešte stačili zúčastniť trójskej vojny (Tlépolemos, syn Héraklov z Rhodu; pričom títo Rhodania pozostávali z troch kmeňov, podobne ako Dórovia z troch fýl /Kvapil 2019 str.28/). Fakt je aj to, že Dórovia na Rhode neskôr žili.

Je možné, že práve v Tróji sa Dórovia spojili s ľuďom k. Coslogeni, ktorý sa tam usadil na troskách mesta VIIa, keď sa zrejme predtým zúčastnil trójskej vojny /por. pozn.87/.

Dôležité je tiež aj to, že Héraklovci (Dórovia) vládli Lýdom (pôvodne Tyrsénom; južne od trójskej oblasti; bývalá krajina Zippašlá - Sipylos), po odchode Tyrséna a jeho ľudu k Ombrikom na Apeninský polostrov /Hérodotos: Dejiny I.7, I.94/, zhruba po roku 1190 BC /Pientka: VAP, pozn.344; teda minimálne o dve generácie skôr, než definitívne obsadili Peloponéz/. Takže nie je vylúčené ani to, že Dórovia - Héraklovci v západnej Anatólii žili ešte pred týmto dátumom.

Je tiež otázka, kde sa Dórovia zoznámili s výrobou a spracovaním železa. Vieme, že až do zániku ich ríše, mali takmer výhradne monopol na jeho výrobu Chetiti. Len o niekoľkých etnikách v 12. stor. BC vieme, že ho vedeli spracovávať. Jednak to boli Pelištejci, z ktorých aspoň časť prišla do Sýropalestíny aj cez Anatóliu, kde si túto technológiu zrejme osvojili. No a tým druhým boli Dórovia (pokiaľ nerátam aj niektoré stepné etniká, alebo napr. polomýtických Chalybov a Tibarénov).

V meste Dor, potom symbolicky Dórov vystriedali ich vzdialení príbuzní, Teukrovia. Dórovia pravdepodobne patrili k potomkom "nositeľov torkézov", ktorí podobne ako Solymovia a Milyovia, neodišli v dôsledku posthyksóskych udalostí do Kilíkie (Hypacháji - Kilix) a egejskej oblasti (Kadmos, Thasos), ale zostali v Palestíne, v oblasti Karmelu (Ginti-kirmil) a boli podriadení achchijavskému kráľovi (chasórska koalícia). Títo (Hyp)acháji prišli do Kilíkie a Sýropalestíny cez Anatóliu z Balkánu, ako "nositelia torkézov", medzi rokmi 2100-2000 BC. K nim patrili i Dardanci a Teukrovia, ktorí sa však usadili v severozápadnej Anatólii, kam prišli z Balkánu ako protofrýgijské kmene; podobne ako aj Solymovia a Milyovia. Tí však pokračovali ďalej, do Sýropalestíny.

¹¹¹ Vďaka udalostiam na prelome 13./12. stor. BC, dochádza vo východnom Stredomorí, ale aj v Európe, k prerušeniu dovtedajších obchodných stykov. Jedným z kľúčových faktorov sa stala dostupnosť cínu, ktorého význam v neskorej dobe bronzovej, niektorí bádatelia porovnávajú s dnešným strategickým významom ropy /Cline 2019 str.15/. Práve jeho nedostatok v nasledujúcom období, bol veľmi výrazný. Ľudia si museli položiť otázku, ako ďalej. V dôsledku pádu Chetitskej ríše, ktorá v podstate mala monopol na výrobu železa (okrem Chalybov, Tibarénov a niektorých stepných "národov"), však získali "patent" na jeho výrobu napr. Pelištejci a Dórovia a od nich ho získavali postupne i ďalšie etniká. Železná ruda, na rozdiel od medi a cínu, bola všeobecne dostupná i z povrchových ložísk. Samozrejme, že spočiatku tieto železné výrobky neboli príliš kvalitné, ale časom sa ich výroba zdokonaľovala, až nadobudla priam priemyselné rozmery (Kelti).